

elméleti fejtegetéseket tartalmazó szakaszok maradnak ki (az *Ady-vízió* több részlete, A *művek alkotóinak és kiadóinak* 7–10. pontja). Főleg az első rész (*Művészet és társadalom*) darabjai vannak erre a sorsra kárhozhatva, mivel „alkalmi írás” mi voltuk ellenére kénytelenek általános esztétikai elveket reprezentálni.

A szerkezeti aránytalanság és az erőltetett dokumentálás hibájában szenved a bevezető tanulmány is. Amilyen jól érzékelteti József Attila elméleti írásainak elviségét és témamagazdagságát, olyan vitathatóan mutatja be esztétikájának aktualitását. Különösen bántó, hogy József Attila fokozatosan tisztuló marxizmusának szilárdságával a vallás kérdésében ingadozó Garaudyt állítja szembe, mintha a kettőnek lenne valami köze egymáshoz. Mintha József Attila Garaudy és Fischer ingadozásaitól függően lenne kisebb vagy nagyobb mértékben aktuális. Arról viszont nem szól — pedig sokkal inkább ide kívánkozik, már a Crocéval való vita kapcsán is —, hogy a költővel egyidőben hasonló művészetfilozófiai felismerésekhez Gramsci jutott el.

József Attila egyes alapvető esztétikai elveit, kategóriáit meg sem kísérel elemezni az előzőben Forgács, sőt egyenként a legfontosabb tanulmányokról sem szól. A jegyzetanyagban viszont minden elképzelhető alkalommal utal a költő esztétikájáról írott könyvére (*József Attila esztétikája*). Már-már úgy tűnik, hogy ez a válogatás mindössze Forgács említett könyvének kiegészítő szöveggyűjteménye. Pedig az alighanem vitathatatlan, hogy melyik könyv van a másikért.

Kaposi Márton

László Lajos: Sorsunk. A pécsi Janus Pannonius Irodalmi Társaság folyóirata. Pécs, 1966. Pécs mj. város Tanácsa VB Művelődésügyi Osztálya. 270 1.

A második világháború éveit a népi mozgalom történetében a polarizálódás időszakának szokás nevezni. A munkásmozgalom felétájékozódó, néprfront létrehozására törekvő csoport és a jobboldali nézetek vonzásába kerülők útja ekkor válik el határozottan, s nincs sikerük a népiek és urbánusok egységét célzó kísérleteknek sem. A pécsi Sorsunk című folyóirat felszabadulás előtti évfolyamainak ismeretében ezt a képet némileg módosítani kell; László Lajos monográfiája olyan vállalkozást ábrázol, amelyben az antifasiszta összefogás erősebb a különféle széthúzó csoportterületeknél, a népiek tábort megosztó és a népieket az urbánusokkal szembeállító véleménykülönbségek háttérbe szorulnak a közös nemzeti és demokratikus küzdelmek mögött.

Az ellenzéki folyóirat kiadása a Janus Pannonius Társaság 1940 utáni radikalizálódását jelzi, ezt a szerző az értelmiség zömét jellemző, országos elégedetlenségi hullámmal és egy különös, helyi veszély fokozódásával magyarázza. A magyarországi németek nacionalista szervezete, a Volksbund, a Dunántúlon s éppen Pécsen tevékenykedett legkihívóbban. A pécsi egyetem bölcsészkarának áttelepítése nyugtalanította a város szellemi vezetőit, ezért alapították 1941-ben a magyar irodalom és művelődés erőt koncentrálni hivatott Sorsunkat. Az indulás és kibontakozás folyamatát, általában a folyóirat történetét illetően László jobbára megelégszik a folyóirat néhány egykori munkatársa (Várkonyi Nándor, Lovász Pál) visszaemlékezései nyilatkozatainak összefoglalásával; munkája döntő része a folyóirat profiljának megrajzolása. A történelmi tagolódást követve két keresztmetszetet készít, egy főlészabadulás előttit meg egy főlészabadulás utánit.

Az első szakaszra (1944-ig) az irodalmi bezárkózás elkerülése, a szociális és nemzeti kérdések lelkiismeretes boncolása jellemző. A szépirodalmi anyagot magas színvonalú szociálpolitikai, magyarságot féltő, művelődéspolitikai, esztétikai értekezések egészítik ki. Esztergár Lajos polgármester jó szándékú reformizmusától Erdei Ferenc paraszti polgárosodást hirdető elgondolásáig és Nagy István szocialista programjáig terjed a munkatársak társadalmi-politikai hitvallásainak köre. A dunántúli német terjeszkedésre figyelmeztető és a demagóg pángermán eszmékkel leszármoló cikkek némelyike (Várkonyi, Kuti Balázs) olyan szókimondó volt, hogy a külügyminisztériumi cenzúra kijátszásával lehetett csak közölni. A népiek meg az urbánusok „felekezeti” különbségeinek kiegyenlítését példázza, hogy — bár a lap irányításában szándékaik különböztek — a közös munkát sikerült megszervezni, abban az összeomlás pillanatáig kitartani, s legalább a magyarság létét érintő döntő kérdésekben együttműködni. A Pécsen tömörülő munkatársak más dunántúli városokon kívül Budapest, Debrecen, Kolozsvár íróival is kapcsolatot teremtettek. A szerző céloz a Sorsunknak az erdélyi irodalomra tett hatására, de a tények föltárására sajnos nem vállalkozik (113. 1.).

Mindebből többféle következtetés is adódik. Az elsőre már a bevezetőben céloztam: a népi mozgalom polarizációját a Márciusi Front fölbomlása utáni időszakban nem szabad mereven értelmezni; a gyökeres szocialista átalakulás gondolatához közeledők és a fasiszták kiszolgáló kevesek között van egy németellenes-nacionalista, demokratikus, az antifasiszta erők tömörítésén dolgozó közbülső csoport, ennek küzdelmei beletartoznak az országos néprfront-törekvésekbe, vagy legalábbis párhuzamosak velük. A Sorsunk törté-

neti jelentősége — ez a második konzekven-
cia — épp ezért igen nagy: „a felszabadulás
előtt az ország egyik legjelentősebb szépi-
rodalmi folyóirata volt” (213. 1.), a Magyar
Csillag, a Szabad Szó egyenrangú társa. S
harmadszor e monográfia újabb illusztrálása
annak a gondolatnak, hogy csak a csoportosulások, szervezetek, folyóiratok, helyi moz-
galmak beható vizsgálata után lehet a két
világháború közti magyar irodalom, s azon
belül a népi mozgalom hű képét adni.

A felszabadulás után föltámasztott Sor-
sunkat rövid átmenet után immár a Batsányi
Társaság vállalja, s új programját főleg a
dunántúli gondok föltámasztása és a szomszéd
népekkel való barátság kiépítésében találja
meg. László szerint ebben a szakaszban a
folyóirat a „kezdeti eszmélés után alig vetett
számot a történetekkel”, az új helyzetben a
vitatható népi és polgári ideológia „retrográd
tendenciái kerültek előtérbe” (215. 1.), tehát
az adminisztratív megszüntetés 1948-ban in-
dokoltan vetett véget az „évek óta tartó
és egyre fokozódó sorvadásnak” (213. 1.). Ez
a sommás ítélet túlságosan elfogult, és talán
a szerző is csak azért teszi magáévá, mert
— már említettem — a folyóirat történelmi
sorsát nem vizsgálja olyan gondosan, mint
a benne megjelenő írásokból kirajzolódó arcu-
latát. Hiszen maga is elismeri, hogy a későbbi
vidéki folyóiratok „igényesség tekintetében
nem érték utól” a Sorsunkat (216. 1.). Más-
részt a mégis kétségtelen sorvadás okai között
nem említi a koalíciós korszaknak véget vető
idők központosító művelődési politikáját,
amely az anyagi támogatás megvonásával,
nemegyszer türelmetlen támadásokkal aka-
dályozta a szerkesztők politikai fejlődését.
Személyek elleni kifogások és álforradalmi
türelmetlenség is bomlasztották a régi munka-
közösséget (vö. a Jelenkor 1963. évi 9. számá-
ban megjelent emlékiratokkal). E kérdések
tárgyilagos történelmi mérlegelése izgalmas
adatokkal szolgálhatott volna a fölszaba-
dulás utáni évek alakuló-útkereső művelődés-
politikájának megítéléséhez is.

A szépirodalmi műveket elemző-értékelő
megjegyzésekben néhol kritikának beidegzett,
de alig ellenőrzött sémái ismétlődnek. Kodo-
lányi tatár korról szóló történelmi trilógiájá-
val kapcsolatban például László Lajos fel-
újítja a XX. századi magyar valóságtól való
elfordulás vádját (108. 1.). Egyébként a kötet-
ben feltűnően sok a sajtóhiba, és nyelvi-
stilisris botlások is zavarják az olvasót.

Némely hiányosságai ellenére azonban
a monográfia felhívja a szakemberek figyel-
mét az érdeme szerint eddig alig méltatott
folyóirat jelentőségére, rendszerezi anyagát,
rezümét és elvi bírálatot ad minden fontosabb
közleményről, s így föltétlenül segíti a folya-
tós kutatásokat. A *Dokumentumok* c.
függelék 108 levelet vagy levélrészletet tar-

talmaz a szerkesztő postájából. E szemel-
vények néhány kivétellel először jelennek
meg nyomtatásban, de a válogatás így is
csak keveset mutathat meg abból az élel-
k belső munkából, amely a nyilvánosságtól el-
takarva e fontos kis műhelyben folyt.

Végezetül külön dicséretet érdemel a pécsi
városi Tanács Művelődési Osztályának áldozat-
készsége, amely a könyv megjelenését lehe-
tővé tette. Ha a kitűnő kezdeményezés folya-
tatódnék, mindenképpen ajánlatos volna a
példányszám emelése: országos érdekű tárgy-
ról lévén szó, 700 példány nem lehet elegendő
a szakközönség és az érdeklődők igényeinek
kielégítésére.

Merhán Miklós

Berde Mária: Tüzes kemence. A szent szé-
gyen. Két regény. A bevezetőt írta Jancsó
Elemér. Bukarest, 1967. Irodalmi Könyvk.
333 l.

Berde Mária nem tartozik a korszakjelző
nagy írók közé, de igényes, problémaérzé-
keny művész — életműve jelentős a két
világháború közötti romániai magyar iroda-
lomban. Erről győz meg most megjelent
kötetének máig időszerű, eleven hatású
két regénye is, a *Tüzes kemence* és *A szent
szégyen*. Mindkettő lényegig ható kérdést
dolgoz fel, méltóan reprezentálja Berde katali-
záló hatású, gondolatindító, mozgalmos
életművét.

A kötet elé Jancsó Elemér írt tájékoztató
jellegű bevezetőt, melyben — különösen a
korszak romániai magyar irodalmának általá-
nos kérdéseit tárgyaló részekben — a
magyar irodalomtörténetírás legfrissebb ered-
ményeit is értékesíti. Az íróról portréját
rajzolja meg, vázolja életpályáját, állomá-
sait s igyekszik rámutatni a Berde-életmű
fontosabb jegyeire. A mind műfajilag, mind
szemléletileg, mind az írói-irodalmári atti-
tűd kiformalását illetően izgalmas utat be-
járt író arcképe azonban e tanulmányban
nem elsősorban a művek alapján rajzolódik
ki. Az életrajzi tényanyag és a kortársi
idézetek együttese teszi ki e kísérő tanul-
mány zömét s kissé a margóra szorítja még
az ilyen bevezetőkből szokásos „nagyvona-
lúbb” műelemzéseket is. Az elemző részek
gyéren — jobbára az illető alkotások téma-
ismertetésével — vannak jelen. Különösen
feltűnő, hogy a kötet két regényének egyi-
kéről, *A szent szégyen*ről a tanulmányban
egyáltalán nem esik szó.

A kötetet olvasva, ma már szembeszökőek
Berde írásművészetének gyenge pontjai:
stílusában valami templomi fellengzősség
a hangadó, s a dagályos fogalmazások, a
modorosságba hajló, túlhaznált jelzősítések
helyenként csaknem a hiteltelenségig deval-